

Магістр 2 року навчання
факультету міжнародних економічних відносин ХНЕУ ім. С. Кузнеця

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ: СУТНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

Анотація. Розглянуто економічну категорію "соціальний капітал", обґрунтовано особливості соціально-економічних аспектів формування соціального капіталу в сьогоденні. Простежено тенденції розвитку теорії соціального капіталу; досліджено певні рівні та провідні види соціального капіталу суспільства, методику його вимірювання.

Аннотация. Рассмотрена экономическая категория "социальный капитал", обоснованы особенности социально-экономических аспектов формирования социального капитала в современных условиях. Прослежены тенденции развития теории социального капитала, исследованы определенные уровни и ведущие виды социального капитала общества, методики его измерения.

Annotation. The article considers the economic category of "social capital". Peculiarities of socio-economic aspects of the formation of social capital in today's environment are justified. The development trends of the theory of social capital are investigated. Certain levels and major types of social capital and methods of its measuring are studied.

Ключові слова: концепція соціального капіталу, соціальний капітал, людський капітал.

Тенденції економічного розвитку нового інституціонального середовища потребують виняткової уваги можливостям застосування досвіду розвинутих країн із формування соціального капіталу як необхідної умови конкурентоспроможності національної економіки в умовах сьогодення. Тому набуває актуальності проблема ресурсного забезпечення соціально-економічного розвитку країни. Йдеться не тільки про фінансові та матеріально-технічні ресурси, а й безпосередньо про ті види ресурсного забезпечення, які пов'язані з людьми, а саме інтелектуальні, духовні, організаційні, та стосунками між ними (конфлікти, довіра). Усі ці чинники поєднуються у таке відносно нове поняття, як соціальний капітал, який, з одного боку, є інтегральним показником суспільного розвитку, а з іншого – одним із головних чинників впливу на цей розвиток. Соціальний капітал як потенційний ресурс економічного розвитку країн впливає на якість і рівень життя населення та соціально-трудова відносини.

Існують різні теоретичні трактування і підходи, що пояснюють природу соціального капіталу. Теоретичні основи дослідження соціального капіталу висвітлено у працях П. Бурдьє, Дж. Коулмена, Р. Патнема, М. Вулкока, А. Портеса, Ф. Фукуяма, Р. Барта, В. Бейкера та інших науковців. Вивченням соціального капіталу займалися також такі вітчизняні вчені, як: О. Грішнова, А. Бова, М. Горожанкіна, М. Гуревичов, Ю. Зайцев, Е. Резникова, Л. Стрельнікова, А. Чемерис, М. Шихирєв та ін. [1].

У західній економічній думці на сьогодні більшість дослідників розрізняють два підходи до розуміння соціального капіталу, або два рівні аналізу: мікро- та макрорівень. Перший підхід, прибічниками якого можна вважати Беккера Г. С., П. Бурдьє, В. Бейкера, П. Ді Маджіо, Р. Барта, Б. Веллмана, Н. Ліна та інших, виходять із визначення соціального капіталу як якісної характеристики індивідуального суб'єкта. Другий підхід, представниками якого є Р. Патнем, М. Пелдем, М. Шифф, Ф. Фукуяма, Л. Дж. Ханіфан, Дж. Якобс, А. де Токвіль, трактує соціальний капітал як характеристику групи або переважно всього суспільства [2]. На мікро-, мезо- або макрорівні соціальний капітал впливає на розвиток як результат взаємодії між двома різними типами соціального капіталу, структурним і пізнавальним. Структурний соціальний капітал полегшує обмін інформацією та колективних дій і прийняття рішень за допомогою встановлених ролей, соціальних мереж тощо [3]. Як фізичний і людський, так і соціальний капітал не має чіткого визначення, але має специфічні властивості.

Такими властивостями соціального капіталу підприємства порівняно з іншими складовими елементами соціальних чинників є структура соціального капіталу, яка визначає доступ підприємств до ресурсів, інформації тощо через відповідні канали. У сучасних умовах соціальний капітал розмиває чіткі межі підприємства, вони стають не фізичними, а такими, що базуються на соціальних відносинах та зв'язках. Соціальний капітал є продуктивним, сприяє досягненню мети, досягнення якої за його відсутності неможливе; на діяльність підприємства позитивний вплив здійснює

тільки той соціальний капітал, який сприяє створенню додаткової вартості та за умови, якщо споживач готовий сплачувати додаткову вартість [4].

Вперше термін "соціальний капітал" з'явився у Л. Дж. Ханіфана у дискусії щодо сільських шкіл у 1916 році. Вчений використовував це поняття для опису "тих значущих обставин, які впливають на повсякденне життя кожного". Л. Дж. Ханіфан дійшов висновку про необхідність виховання доброї волі, братства, симпатії один до одного і вміння налагоджувати соціальні відносини серед людей, які "утворюють соціальну одиницю". Знадобилося понад півстоліття, щоб термін "соціальний капітал" почав широко вживатися. Свій внесок у це зробили Дж. Джекобс у 1961 році у застосуванні до міського життя й добросусідства, П. Бурдьє у 1983 році щодо соціальної теорії. Потім

Дж. Коулман у 1988 році ввів цю ідею в академічне обговорення в контексті освіти. Р. Патнем у 1993 та 2000 роках зробив соціальний капітал популярною темою для політичних дискусій.

За визначенням, запропонованим П. Бурдье у 1986 році, "соціальний капітал є атрибутом особистості в соціальному контексті. Можна придбати соціальний капітал через цілеспрямованість дій та перетворити соціальний капітал у традиційні економічні прибутки. Однак здатність робити це залежить від характеру соціальних зобов'язань, з'єднань і мереж" [5].

Соціальний капітал є продуктом суспільного виробництва, виступає проявом соціально-економічних умов і обставин, є груповим ресурсом і не може вимірюватись на індивідуальному рівні. Взаємозв'язок між економічним розвитком суспільства і розміром сукупного соціального капіталу опосередкований саме соціально-економічними чинниками.

Концепція соціального капіталу Р. Патнема складається з трьох компонентів: моральних зобов'язань і норм, соціальних цінностей (особливо довіри) і соціальних мереж.

Центральна теза Р. Патнема: якщо регіон – це економічна система з високим рівнем політичної інтеграції, яка добре функціонує, то це результат успішного накопичення соціального капіталу регіону [6].

На індивідуальному рівні до переваг розвитку соціального капіталу належить рівень здоров'я, виховання та навчання дітей, можливості пошуку роботи, соціальну ідентифікацію. На організаційному рівні – зниження плинності кадрів, підвищення кваліфікації, організаційна культура.

Тематику дослідження "соціального капіталу" в 1999 році підхопив також Світовий банк.

Згідно з визначенням Всесвітнього банку, соціальний капітал – це інститути, відносини і норми, що формують кількісно та якісно соціальну взаємодію в суспільстві [7].

Це поняття і справді є розмитим і неоднозначним. Для економістів воно важливе для розуміння як неформальної сторони існування ринку. Політологи пов'язують цей термін із довірою до влади; фахівці з PR-технологій воліють говорити про капітал репутації. Для соціологів соціальний капітал означає, передусім, якість соціальних зв'язків у таких вимірах, як довіра, взаємоповага, взаємодопомога.

У зв'язку з тим, що важко знайти стале визначення соціального капіталу, у літературі часто зустрічаються інтерпретації за принципом "від протилежного". Багато згодні з тим, що громадяни в країнах Східної Європи менш соціально активні, ніж на Заході. Дослідження багатьох вчених світу виявили незначну взаємозалежність між змінами у сфері доходу (економічного зростання) та змінами, що стосуються не пов'язаних із доходом вимірників розвитку людини. Соціальний капітал забезпечив у 50-х роках. XX ст. зростання ВВП до 10 %, а в 1990-х роках він досяг у середньому 20 – 25 %. Особливо це стосується таких країн, як Швеція, Великобританія, Данія, Франція, Німеччина, Японія [8].

Таким чином, соціальний капітал – це інститути, відносини та норми, що якісно та кількісно формують соціальну взаємодію в суспільстві. Специфікою соціального капіталу є відображення зв'язків між індивідами, що взаємодіють. Економічна спрямованість соціальних дій має прояв через зниження трансакційних витрат, максимізацію корисності, що істотно позначається на економіці в цілому. Розвиток соціального капіталу та інноваційні процеси мають бути невід'ємною складовою державної економічної стратегії, що дає змогу здійснювати ефективні й раціональні нововведення. Інноваційні процеси на сучасному етапі розвитку суспільства, його матеріального й нематеріального виробництва є однією з умов досягнення успіху на світових ринках, підвищення рівня добробуту громадян і суспільства в цілому.

Наук. керівн. Кривобок В. Ю.

Література: 1. Грішнова О. Соціальний капітал: сутність, значення, взаємозв'язок з іншими формами капіталу / О. Грішнова, Н. Полив'яна // Україна: аспекти праці. – 2009. – № 3. – С. 19–24. 2. Убейволк О. О. Соціальний капітал як підґрунтя консенсусних відносин у розвитку ділових комунікацій / О. О. Убейволк // Грані. – 2010. – № 6. – С. 107–112. 3. Putnam R. Bowling Alone: The collapse and revival of American community / R. Putnam. – N. Y. : Touchstone, 2000. 4. Степанова О. В. Організаційно-економічні принципи соціального капіталу підприємства / О. В. Степанова // Науковий вісник. – 2005. – Вип. 15.6. – С. 207–212. 5. Sobel Joel. Can We Trust Social Capital / Joel Sobel // Journal of Economic Literature– Vol. XL. – March 2002. – Pp. 139–154. 6. Siisiäinen Martti. Two Concepts of Social Capital: Bourdieu vs. Putnam. Department of Social Sciences and Philosophy University of Jyväskylä / Martti Siisiäinen // Fourth International Conference "The Third Sector: For What and for Whom?". – Dublin : Trinity College. July 5–8, 2000. 7. Щербина В. К. Социальный капитал: сущность и проблемы развития / В. К. Щербина // БИЗНЕС ИНФОРМ. – 2010. – № 4 (3). – С. 114–116. 8. Стежко Н. Роль соціального капіталу в забезпеченні інноваційного розвитку / Н. Стежко // Економіка. – 2010. – № 1 (101). – С. 47–51. 9. Грішнова О. А. Соціальний капітал як результат і чинник сталого людського розвитку / О. А. Грішнова // Регіональні проблеми людського та соціального розвитку : зб. доп. міжн. наук. – практ. конф. – Донецьк. – 4–5 листопада, 2008 р. – Ін-т економіки пром-ті НАН України ; [ред. кол. : О. Ф. Новікова (відп. ред.) та ін.]. – Донецьк, 2009. – С. 49–57. 10. Дем'яненко Ю. В. Модель оцінювання рівня соціального капіталу підприємств сфери послуг / Ю. В. Дем'яненко // Вісник Запорізького національного університету. – 2011. – № 1 (9). – С. 102–108. 11. Національна доповідь про людський розвиток 2011 "Україна: на шляху до соціального залучення" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.undp.org.ua/files/ua_95644NHDR_2011_Ukr.pdf. 12. "Социальный капитал" и проблемы формирования гражданского общества в Украине [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dialogs.org.ua/dialog.php>